

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TEZ AYTISHLARNING ALLITERATSIYA STILISTIK VOSITASI MISOLIDA QO'LLANILISHI

Mamataliyeva Navbakhor Xujamberdiyevna

Termiz university of economics and service

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillarida tez aytishlar tili o'ziga xos fonetik va stilistik vosita sifatida tahlil qilinadi. Ayniqsa, alliteratsiyaning tez aytishlar tarkibidagi roli va uning mazmunni yanada ifodali qilishdagi ahamiyati o'rganiladi. Maqolada ikki tilga oid tez aytishlarning farqlari va o'xshashliklari ko'rsatilib, lingvistik xususiyatlar chog'ishtirma tahlil asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: alliteratsiya, tez aytishlar, stilistik vosita, fonetik tahlil, lingvistik tahlil.

Til inson tafakkurining eng muhim vositasi bo'lib, uning estetik va stilistik boyligi til vositalarining xilma-xilligi bilan o'lchanadi. Har bir tilning o'ziga xosligi, uning milliy ruhini va xalq ijodiyoti bilan bog'liq jihatlarini yoritishda muhim ahamiyatga ega. Shunday boy vositalardan biri tez aytishlar sanaladi. Tez aytishlar til o'ynoqiligi va ohangdoshligi orqali xalqning nutq madaniyatini, talaffuz mahoratini va ijodiy salohiyatini namoyon etadi.

Tez aytishlarning o'ziga xosligi shundaki, ular nafaqat kulgi va qiziqish uyg'otuvchi janr sifatida, balki nutqni sayqallash, talaffuzni mashq qilish va tilga xos fonetik xususiyatlarni o'rganish vositasi sifatida ham ahamiyatlidir. Tez aytishlar she'r, maqol va boshqa xalq ijodi turlaridan farqli ravishda ritm va talaffuz qiyinchiligiga asoslangan. Bunda alliteratsiya kabi stilistik vositalarning o'rni katta.¹

Alliteratsiya so'z boshidagi bir xil tovushlarning takrorlanishi orqali matnning ohangdorligini oshiradi va uni estetik jihatdan boyitadi. Ushbu maqolada alliteratsiyaning ingliz va o'zbek tillaridagi tez aytishlar tarkibida qanday shakllanishi

¹ **English Tongue Twisters** (2015). Compiled by E. Frank.
www.pedagoqlar.uz

va ishlatilishi, shuningdek, bu usulning lingvistik va stilistik ahamiyati chog'ishtirma tahlil asosida o'rganiladi.²

O'zbek va ingliz tillari ikki xil lingvistik tizimga mansub bo'lib, ularning fonetik qurilishi, tovush uyg'unligi va stilistik xususiyatlari turlicha. Shunga qaramay, har ikki tilda tez aytishlar xalq og'zaki ijodiyoti sifatida keng tarqalgan va ularning badiiy qiymati o'xshash. Bu jihatlar tahlili orqali ikki tildagi tez aytishlarning o'zaro aloqadorligi va o'ziga xos tomonlari yoritiladi.

Shunday qilib, mazkur tadqiqot orqali tez aytishlarning tilni o'rganish va fonetik o'zlashtirish jarayonidagi ahamiyati va alliteratsiyaning stilistik vosita sifatidagi roli aniqlanadi. Bu, o'z navbatida, lingvistik tahlilning yangi qirralarini ochishga xizmat qiladi. Asosiy qism

Alliteratsiya bir xil yoki bir-biriga o'xshash tovushlarning so'z boshida yoki yaqin joylashgan bo'g'inlarda takrorlanishidir. Bu usul she'riyat, maqol va matallarda, shuningdek, tez aytishlarda keng qo'llaniladi. Alliteratsiya so'zlarni esda qolarli va ohangdor qilishga xizmat qiladi.

Ingliz tilida tez aytishlar ko'pincha alliteratsiyaga asoslanadi. Quyidagi yana bir misollarni ko'rib chiqamiz:

***Betty Botter bought some butter,
But, she said, "This butter's bitter.
If I put it in my batter,
It will make my batter bitter."***

Bu misolda "b" tovushining takrorlanishi nutqni ritmik va ohangdor qiladi, shu bilan birga talaffuzda qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

***Sally sells sea shells by the sea shore,
The shells she sells are surely sea shore shells.***

"s" tovushining takrorlanishi, ta'kidlash, ritm va ohangdorlikni oshirishga xizmat qiladi, shuningdek, nutq jarayoni uchun biroz qiyinchilik tug'diradi.

² Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Oxford University Press
www.pedagoqlar.uz

O'zbek tilidagi tez aytishlar ham alliteratsiyaga boy. Quyidagi qo'shimcha misollarni ko'rib chiqamiz:

Chiroyli chimir chirog'ida chilla yopildi.

Bu misolda "ch" tovushining takrorlanishi nutq ritmi va ohangdorligini ta'minlaydi.

Qattiq qo'llar qisildi,

Qo'rqan qizning qorni qisildi.

Bu misolda "q" tovushining takrorlanishi nutqni jarangdor qiladi va talaffuz jarayonini murakkablashtiradi.

Zuqroq zunjir, zo'rg'a zarb qilib, zerikdi.

Tez aytishda "z" tovushining takrorlanishi nutq ritmini keskinlashtiradi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi tez aytishlarning alliteratsiyaga asoslangan jihatlari bir-biriga o'xshash bo'lsa-da, lingvistik xususiyatlari tufayli farqlari mavjud.

She sells sea shells by the sea shore.

Ingliz tilida alliteratsiyada yumshoq va jarangli tovushlar (s, p, t, m) ko'proq ishlatiladi. Ingliz tilida tovushlar orasidagi uyg'unlik talaffuzda ohangdorlikni ta'minlaydi.

Peter Piper picked a peck of pickled peppers.

Bu misolda "p" tovushi takrorlanadi, bu ingliz tilidagi yumshoq, jarangli tovushlarning ko'p ishlatilishini ko'rsatadi.

Qop-qora qop qopqog'i qoq yarim tunda qaqillab qoldi.

O'zbek tilida alliteratsiya asosan qattiq va portlovchi tovushlar (q, ch, t, g) orqali shakllanadi. Bu misolda "q" tovushi takrorlanishi o'zbek tilida so'zlarning ritmik va fonetik jihatdan boyligini ta'minlaydi.

Chirpir chinor chipor chipor chiroq chalib chiqdi.

"Ch" tovushi tez aytishlarda o'zbek tilida ko'proq ishlatiladi, bu esa so'zlarning ohangdorligini oshiradi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi alliteratsiyaga asoslangan tez aytishlarning farqi, asosan, fonetik xususiyatlar bilan bog'liq. Ingliz tilida yumshoq tovushlar ko'proq jarangli bo'lsa, o'zbek tilida qattiq tovushlar ustuvor bo'ladi. Bunda har ikki tilda ham alliteratsiyaning estetik va fonetik ahamiyati namoyon bo'ladi.

Tez aytishlar nafaqat o'yin-kulgi yoki nutq mahoratini oshirish uchun, balki tilning estetik va stilistik boyligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillarida tez aytishlarning alliteratsiya asosida shakllanishi til ohangdorligini, ritmini va rang-barangligini ta'minlaydi. Ingliz tilida yumshoq va jarangli tovushlar ustuvor bo'lsa, o'zbek tilida esa qattiq va portlovchi tovushlarning kombinatsiyalari tez aytishlarda ko'proq ishlatiladi. Natijada, ikki tildagi tez aytishlar til estetikasini boyitadi va nutqning ta'sirchanligini oshiradi. Alliteratsiya orqali ifodalangan tez aytishlar nutq jarayonini estetik jihatdan to'ldirib, kommunikativ maqsadlarga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Tog'ayev, A. (2012). *O'zbek tilining fonetik vositalari va ularning estetik ahamiyati*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Quvvatov, N. (2015). *O'zbek tilining badiiy stilistikasi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
3. English Tongue Twisters (2015). Compiled by E. Frank.
4. O'zbek xalq og'zaki ijodi. (2018). Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
- Crystal, D. (1995). *Phonetics*. Cambridge: Cambridge University Press.